ריח הפה בהלכה
ובגדר רפואה "לזמן"

ידידי רופא השיניים, הר"ר דר. צבי (הרולד) כץ, מבני החבורה הותיקים, סיפר לנו באחד מהשיעורים, על תופעת הריח הרע הנודף מהפה ((Halitosis והדרכים להתמודד עמה [במשך השנים הוא הקים חברה יחודית למניעת ריח הפה, ועזב את עבודתו כרופא שיניים לטובת עסקיו בתחום רפואת ריח הפה].

תופעה המוזכרת בש"ס ובדברי הפוסקים, ועל פי המחקרים הרפואיים, סובלים ממנה בזמנינו כתשעים מליון איש ברחבי העולם.

מקור הריח הרע בפה נובע בדרך כלל מהפה עצמו ולא ממערכת העיכול, ונגרם על ידי מאכלים שריחם רע. או נוצר על ידי חיידקים הנמצאים מתחת למשטח הלשון או בגרון. הריח עצמו מכיל תרכובות של גפרית, לצד כימיקלים נוספים. הרופאים ממליצים לטפל בראש ובראשונה במקור הבעיה - בדלקת ובכיסי החניכיים, וכן להקפיד על ניקוי הלשון והשיניים, הגורמים למושבות החיידקים. במקביל, הסובלים מריח הפה, משתמשים בצמחי מרפא, ובאמצעים פשוטים של הגיינת הפה, כדוגמת משחות שיניים, מי פה, מסטיקים וכדורי מציצה [לרוב בטעם מנטה] המנטרלים את הריח הלא נעים הנודף מהפה.

בעקבות המידע הרפואי, ביקשנו לברר את ההשלכות ההלכתיות שיש לתופעת ריח הפה ולדרכי הריפוי שלה.

א. במשנה (כתובות פ"ז מ"ז) שנינו: "המקדש את האשה על מנת שאין בה מומין ונמצאו בה מומין, אינה מקודשת. כנסה סתם ונמצאו בה מומין, תצא שלא בכתובה. **כל המומין הפוסלין בכהנים, פוסלין בנשים**". מבואר בדברי המשנה, כי מומים שנמצאו בגופה של האשה לאחר הנישואין, מהווים עילה לגירושין, במידה ובעלה לא ידע מהם קודם לכן.

רש"י בכתובות (עב, ב ד"ה מומין) ציין לדברי **המשנה** בבכורות (פ"ז מ"א), שם נמנו כל המומים הפוסלים כהנים מעבודה בבית המקדש. ריח הפה, לא נכלל בהם. אולם בסוגיית **הגמרא** בכתובות (עה, א) נתבאר כי "הוסיפו עליהן זיעה **וריח הפה**". ופירש רש"י: "בנשים, שאין בכהנים". כלומר, למרות שמומים אלו לא פוסלים את הכהנים לעבודה בבית המקדש, חכמים הוסיפו מומים ה"פוסלים" נשים, דהיינו מהווים עילה לגירושין. בהמשך הסוגיא מבואר מדוע ריח הפה פוסל נשים ולא כהנים, כי "גבי כהנים **אפשר דנקט פילפלא בפומיה** ועביד עבודה, אבל **גבי אשה** לא אפשר". ופירש רש"י: "אבל גבי אשה **שהוא מדבר עמה כל שעה**, לא אפשר". ריח הפה לא נחשב מום אצל כהנים, כי טרם בואם לעבוד בבית המקדש הם יכולים להעבירו על ידי אכילת פלפל, המפיג את הריח הלא נעים. אולם בנישואין, שהבעל "מדבר עמה כל שעה", העברת הריח "לפי שעה" - באופן זמני, לא מועילה, ולכן זהו מום המצדיק את ביטול הנישואין.

וכן נפסק להלכה בשלחן ערוך (אבן העזר סימן לט סע' ג-ד) "המקדש את האשה על מנת שאין בה מומין, ונמצאו בה אחד מן המומין הפוסלים בנשים, אינה מקודשת. ומה הן המומין הפוסלים בנשים, כל המומין הפוסלים בכהנים פוסלים בנשים, ויותר עליהם **בנשים** ריח רע וזיעה **וריח הפה**".

גם ריח הפה של **האיש**, מהווה עילה לכפותו לגרש את אשתו ולתת לה כתובה, כמבואר במשנה בכתובות (פ"ז מ"י) "ואלו שכופים אותו להוציא, מוכה שחין, **ובעל פוליפוס**". ובגמרא (שם עז, א)

ריח הפה בהלכה[28]

נתבאר: "מאי בעל פוליפוס, אמר רב יהודה אמר שמואל, ריח החוטם. במתניתא תנא, **ריח הפה**. רב אסי מתני איפכא".

להלכה, נפסק כשתי הדעות, וכופים את הבעל הסובל מריח החוטם או מריח הפה, לגרש את אשתו, כפי שפסקו הרמב"ם (הלכות אישות פכ"ה הי"א), והשלחן ערוך (אבן העזר סי' קנד סע' א) "אלו **שכופים אותם להוציא** וליתן כתובה, מי שנולד לו **ריח הפה** או ריח החוטם". הרמ"א הביא את דעת הטור בשם הרמ"ה: "ואם ידעה בהן קודם שנישאת, אין כופין להוציא, דסברה וקבלה".

[במאמר המוסגר, בספר חשוקי חמד על מסכת כתובות (עז, א) נשאל רבי יצחק זילברשטיין, כיצד ינהג אדם הסובל מלחץ דם גבוה, והרופא מייעץ לו לאכול כל יום כמה ראשי שום. אך אליה וקוץ בה, כי אשתו סובלת מאד מהריח. ונשאלה השאלה, האם עדיפה בריאות הבעל, או הסבל של האשה. בתשובתו הובא הסיפור במסכת סנהדרין (יא, א) על רבי שישב ודרש והריח ריח שום: "אמר, מי שאכל שום יצא. עמד רבי חייא ויצא, עמדו כולם ויצאו. בשחר מצאו רבי שמעון בר רבי לרבי חייא, אמר ליה אתה הוא שציערת לאבא. אמר לו לא תהא כזאת בישראל". ופירש רש"י: "חס ושלום שאוכל השום בבואי לבית המדרש, אלא כדי שלא להלבין פניו של אוכל השום יצאתי, כדי שיצאו כולם ולא יבינו מי הוא". הרי מבואר שעדיף להתבטל מהתורה, ולא לצער את רבי על ידי ריח השום. ולכאורה גם בענייננו, כדאי למצוא תרופות חילופיות ולא לצער את האשה"].

איזהו ריח הפה המהווה עילה לגירושין

ב. הפתחי תשובה (שם ס"ק א) כתב בשם תשובת הרא"ם (ח"ב סימן יט) "דכל הני דחשיב במתניתין, **דווקא אם הסרחון חזק וקשה** עד **שאין האדם יכול לסובלו**". וכן נקט להלכה בשו"ת אגרות משה (אבן העזר ח"ג סימן מג) "אבל פשוט דהוא דוקא בנסרח כל כך **שרוב נשים אין יכולות לקבל.** דאם רק היא אומרת שאינה יכולה לקבל מחמת שהיא איסטניסית, לא יוכלו לכופו, דאינה נאמנת על זה".

אולם רבי עובדיה הדאיה, בשבתו כדיין בבית הדין בירושלים, דן בתביעת אשה שטענה על בעלה שיש לו ריח האף, לכפות את בעלה לגרשה. הבעל מצידו הביא מכתב מהרופא "שיתכן שיש רק ריח קל, ועבור זה אין לחייב את הבעל לפטור את אשתו בגט פשוט". בתשובתו בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ו אבן העזר סימן קיד) הסתמך על דברי הרא"ם, וכתב: "ולפי הנראה יש מקום לחלק, שזה שכתב הרא"ם הוא **דוקא לענין לכוף להוציא וליתן כתובה,** שעל זה דיבר מרן בשולחן ערוך שם. אבל בנדון דידן שהיא **מוותרת על הכתובה**, ואינה דורשת רק גט, אין שום הוכחה מהרא"ם שלא כופין לתת גט, אם לא היה ריח חזק". ומבואר בדבריו, כי כשאשה דורשת **גט וכתובה** בעקבות ריח האף [והוא הדין לריח הפה] של בעלה, יש צורך בריח חזק שרוב נשים אינן יכולות לסובלו. אך כשדורשת גט ומוותרת על כתובתה, **חייב בעלה לגרשה** גם אם **הריח הרע אינו חזק במיוחד**".

בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יז סימן נג) דן בתביעת גירושין בעקבות ריח הפה של הבעל, וכתב כי לכאורה זו עילה לכפותו לגרש: "לדעתי חיים בלתי נסבלים כאלה זה זמן רב, כאשר בצידו אמתלאות מבוררות לאי הסיכוי שהאשה תחזור אי פעם לחיות בשלום, והמה מחלותיו של הבעל, מחלת הנפילה **ומחלת ריח הפה.** כוחן איתן **להצדיק את מאיסותיה של האשה בבעלה**, עד כדי לחייב את הבעל במתן גט. **דהמחלות האלה**, כוחן איתן **לגרום למיאוס** להנמצא במחיצתם של הסובל גם בלי רצון לכך, וזאת לפי הטבע הטבוע באדם, כל אחד ואחד לפי טבעו. ומפני כך ולגודל מומין אלה סוברים כמה וכמה מגדולי הפוסקים, דבמחלת נכפה וריח הפה **לא שייך כלל למימר סברה וקיבלה.** ושגם בידעה על כך לפני הנישואין, נמי כופין".

אך בהכרעה למעשה, כתב הציץ אליעזר שיש לברר בבדיקה רפואית עד כמה הריח חזק, והאם ניתן לריפוי: "לאור כל האמור נראה לי כי יש לחייב את הבעל לפטור את אשתו בגט פשוט כדת משה

ריח הפה בהלכה[28]

וישראל. כמו כן יש לשלוח את הבעל לבדיקות רפואיות, כדי לברר טענת ריח הפה של האשה נגדו, החזק הוא או רפה, והאם ניתן למנוע את הריח. ולפסוק לפי התוצאות, האם הוא תחת הסוג שכופין את הבעל לגרש".

מאידך, הרב הראשי, רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג (פסקים וכתבים ח"ז סי' קיב) דן בתביעת בעל שתבע להוציא את אשתו מחמת ריח הפה, וכתב: "מתוך השיחות וידיעותי, ברור לי שמחלה זו מצויה וקלה ומתרפאת ברוב המקרים לחלוטין, ואם באנו לפסוק שזה ישמש יסוד לגירושין, **נחריב חיי משפחה בארץ ישראל**, ח"ו". ועל כן כתב למעשה: "לדינא, הרי ודאי שאין זה מום גדול כל כך, שאף שנולד זמן רב לאחר הנישואין יהא הדין נותן לכופה לקבל גט".

ובאגרות משה (שם) כתב שאם ריח הפה נובע מחמת חולי שאפשר שיבריא מכך, יש להמתין ולא לכפותו לגרשה כל זמן שהוא חולה בחולי זה: "יש לדון מטעם הא דמצינו בספרי (פרשת תצא הלכה ריד) ביפת תואר "ושלחתה לנפשה", שאם היתה חולה - ימתין לה עד שתבריא, ק"ו לבנות ישראל שהן קדושות וטהורות, וא"כ כ"ש שאין לכוף אותו לגרש כשהסרחון הוא **מצד שהוא חולה** ועדיין הוא חולה, ולא דמי להארבעה דמתני' שאינם חולים, דריח הפה וריח החוטם לא שייך להחשיב חולים לדין זה".

[רבי יוסף גולדברג, דיין בבית הדין בירושלים, סיכם בספרו "אלו שכופין להוציא" (פרק ג סעי' יג-יז) את דיני ריח החוטם והפה, המחייבים את הבעל לגרש את אשתו. לשאלתי, מדוע לא כתב בספרו, כי ריח הפה מהווה סיבה גם לגרש את אשתו [כמבואר לעיל **אות א**]. השיב הרב גולדברג, כי באופן מעשי, במקרה זה בית הדין מעדיף את האפשרות להתיר לבעל לשאת אשה אחרת לאחר קבלת היתר מאה רבנים [באישור בית הדין הגדול], מאשר לכפותו לגרשה. מה שאין כן, כשיש ריח הפה לבעל והאשה מבקשת גט, אין דרך אחרת זולת כפיה. ולכן דין ריח הפה של האשה, לא הובא בספרו העוסק רק בסיבות לכפיית גט].

• • •

מומים הפוסלים בנשיאת כפיים

ג. *במסכת בכורות (פ"ז מ"א) מפרטת המשנה את המומים הפוסלים בכור בהמה טהורה מקרבן, ופירש רש"י (שם מג, א) "מומין אלו האמורים בבכור פוסלים כהן **לעבודה**". בפשטות כוונתו לעבודה בבית המקדש, כמשמעות הסוגיא בגמרא שם. ויש לדון האם מומים אלו פוסלים את הכהן גם **מנשיאת כפיים**.*

במשנה במסכת מגילה (פ"ד מ"ז) מפורש: "כהן שיש בידיו מומין, לא ישא את כפיו. רבי יהודה אומר, אף מי שהיו ידיו צבועות אסטיס [צבעו דומה לתכלת] לא ישא את כפיו, **מפני שהעם מסתכלים בו**". בשולחן ערוך (או"ח סי' קכח סעי' ל) נפסק: "מי שיש לו מום בפניו או בידיו, כגון שהם בוהקניות (מין נגע לבן) או עקומות (כפופות) או עקושות (לצדדיה), לא ישא את כפיו, **מפני שהעם מסתכלין בו**". משמע שאילולא הטעם "מפני שהעם מסתכלים בו", מומים אינם פוסלים כהן מנשיאת כפים. וכן מפורש בספרי (דברים, שופטים פרשה סה) "כִּי בָם בָּחַר ה' אֱלֹקֶיךָ לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשֵׁם ה' (דברים כא, ה), מגיד **שברכת כהנים כשרה בבעלי מומים**".

והקשה הט"ז (שם ס"ק כז) "ותימה לי, אמאי לא יהיה פסול **משום דאיתקש [נשיאת כפים] לעבודה**, כדאיתא במסכת ערכין (יא, א), דכתיב (דברים י, ח) לְשָׁרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשִׁמוֹ. ואם כן, הכי נמי בעל מום שפסול לעבודה הכי נמי יהיה פסול לדוכן".

ותירץ הט"ז: "מדכתיב בברכת כהנים (במדבר ו, כג) דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל **בָּנָיו**, משמע **אף בעלי מומין**, כמו שכתב רש"י בפרשת אמור (ויקרא כא, א) בני אהרן, אף בעלי מומין במשמע. ויש כאן ב' פסולים:

ריח הפה בהלכה[28]

האחד, מצד **שינוי הבריאה** שהוא בעל מום, וזה איתרבי במילת **בניו**. ופסול שני, מחמת **מעשה האדם**. וזה לא שייך למילת **בניו** דקאי על **התולדה**, דמכל מקום הוא בניו של אהרן בתולדה. ולא בא **ההיקש דברכה** [נשיאת כפים] **לשירות** [עבודה בבית המקדש] אלא **בדבר שהוא ביד האדם לתקן**, כגון יושב שהרי יכול לעמוד, ובשתוי יין יש לו להיזהר שלא לשתות. מה שאין כן מומין שאין בידו לתקן, שבקינן לה על משמעות דבני אהרן". לדעת הט"ז, יש להבדיל בין שני סוגי מומים בכהנים: [א] מום "מצד **שינוי הבריאה**", שלא ניתן לתיקון. ובסוג זה של מום, נלמד מלשון הפסוק "בניו - לרבות בעלי מומין", שגם כהנים שיש בהם מום מסוג זה רשאים לעלות לדוכן. [ב] מום "מחמת **מעשה האדם**". ובסוג זה של מום, נלמד מהיקש "ברכה לשירות", שבכהנים שיש בהם מום מסוג זה אינם רשאים לעלות לדוכן, כל עוד לא הסירו מעצמם מום זה. ומכאן, שדברי הספרי "מגיד **שברכת כהנים כשרה בבעלי מומים**", נאמרו על מום "מצד שינוי הבריאה", שלא ניתן לתיקון. ועל מום מסוג זה נצרכה הגמרא במגילה לפסול כהן שיש מומים בידיו מטעם **"שהעם מסתכלין בו"**, כי אילולא סיבה זו, היה רשאי לעלות לדוכן. הט"ז סיים את פירושו במשפט הבא: "ודבר חידוש הוא, אשר לא מצאנו קושיא זו ופירוקה, בשום מפרש קדמון ולא בתראי".

באליה רבה (ס"ק נב) הקשה על הט"ז: "ותימה נפלאה, דאישתמיט מש"ס ערוכה בתענית (כז, א) דפריך הכי, אי מה משרת בעל מום לא, אף כהן מברך בעל מום לא. ומשני, הא **איתקש לנזירות**". בסוגיא בתענית נלמד 'היקש' מהכתוב "לְשָׁרְתוֹ [עבודה בבית המקדש] וּלְבָרֵךְ [נשיאת כפיים] בִּשְׁמוֹ" **לקולא** - כשם שחרצן אינו פוסל את הכהן משירות בבית המקדש, כך **אין להחמיר** לפסול כהן שאכל חרצן מנשיאת כפיים. מוכח איפוא, כי מההיקש של 'ברכה' [נשיאת כפיים] ל'שירות' [עבודה בבית המקדש] אין ללמוד חומרות. ומכאן התמיהה על הט"ז שלמד מהיקש זה **להחמיר** על כהנים שיש בגופם מום "מחמת **מעשה האדם**", שאינם רשאים לעלות לדוכן, כל עוד לא הסירו מעצמם מום זה, וצ"ע.

כהן הסובל מריח הפה - מום הניתן לתיקון - אינו רשאי לעלות לדוכן

ד. על כל פנים, לשיטת הט"ז שמההיקש בין "ברכה" ל"שירות", נלמד כי כהן שיש בו "מום שביד אדם לתקן" אינו רשאי לעלות לדוכן, יש לעיין האם ריח הפה דינו כמום הניתן לתיקון, הפוסל מנשיאת כפיים, כל זמן שלא "תיקנוהו".

והנה בגמרא בכתובות [לעיל **אות א**] מפורש כי ניתן להעביר את ריח הפה באמצעות אכילת פלפל. וכן מפורש במסכת שבת (צ, א) בנדון שיעור איסור הוצאת פלפל בשבת ב"כלשהו", והקשו בגמרא: "פלפל כל שהוא, למאי חזיא" - מה ניתן לעשות עם כמות "כלשהו" של פלפל. ותירצו: "**לריח הפה**" - להעביר ריח רע מהפה.

וכן נפסק ברמב"ם, שמנה בהלכות ביאת המקדש (פרק ז) את המומים שפוסלים כהן מעבודה בבית המקדש, וכתב (שם הלכה יג) "המזוהם וכהן שהוא מזוהם בזיעתו, רוחץ ושף כל גופו בבושם ועובד. **היה ריח פיו רע**, **נותן בפיו פלפל** או **זנגביל וכיוצא בהן ועובד**. ואם עבד בזיהום זיעתו או בזיהום פיו, הרי חילל עבודתו כשאר אלו הבעלי מומין כולם". הרי לנו כי ריח הפה נחשב "מום שבידו לתקן". ולפי זה, לשיטת הט"ז כהן הסובל מריח הפה, אינו רשאי לעלות לדוכן.

ויש להוסיף כי מצאנו בדברי חז"ל דברים הגורמים לריח הפה:

• במסכת ברכות (מ, א) מובא: "אכל כל מאכל ולא אכל מלח, שתה כל משקין ולא שתה מים, ביום **ידאג מן ריח הפה**, ובלילה ידאג מפני אסכרה". ועוד מובא שם כי מי ש"רגיל בעדשים כל יומא, **קשה לריח הפה**".

ריח הפה בהלכה[28]

• במסכת ברכות (מד, ב) אמר רב יצחק: "כל האוכל ירק קודם ארבע שעות [של היום, שזה זמן סעודת שחרית], אסור לספר הימנו [לא ישוחחו עמו בני אדם שעדיין לא אכלו], מאי טעמא - **משום ריחא**". ופירש רש"י: "קודם ארבע שעות, שאינו זמן סעודה, והריח קשה לבני אדם המספרים עמו קודם אכילה, שהגוף ריקן".

• במסכת חולין (קה, ב) אמר אביי: "מריש הוה אמינא [מתחילה הייתי חושב], האי דלא אכלי ירקא דנפל אתכא [מה שאין אוכלים ירק שנפל על השולחן], משום מאיסותא. אמר לי מר, משום **דקשה לריח הפה**" - אחר כך פיו מדיף ריח רע.

מכאן נלמד, כי יש אפשרות **להימנע** מגורמים אלו, ועל יד כך **לצמצם** את תופעת הריח הרע הנודף מהפה.

ריח הפה בהלכה

ה. התופעה של ריח לא נעים הנודף מהפה, מעוררת נדונים נוספים בהלכה:

• **רחיצת הפה קודם תפילת שחרית ובתענית -** ריח הפה "בוקרי" הוא תופעה מאד שכיחה ומוכרת על ידי כמעט כולם. כאשר האדם ישן, המח מכיר בכך שאין הוא זקוק למזון, ולכן הפה אינו מייצר חומר המרענן את ריח הפה. הרוק גם משמש כמערכת הגנה נגד יצירת חיידיקים היוצרים כימקלים בעלי ריח רע. וכתוצאה מכך, מידי בוקר, אנו מתעוררים והפה מדיף ריח לא נעים.

בקיצור שלחן ערוך (סי' ב סע' ג) כתב: "ירחץ פיו מפני הרירין שבתוכו, שצריך להזכיר את השם הגדול בקדושה ובטהרה". והמשנה ברורה (סי' ד ס"ק ט) כתב בשם האחרונים "טוב להדיח פיו, ובתענית צבור לא ידיח".

הסיפא בדבריו, מקורה בפסק השו"ע בהלכות תעניות (או"ח סי' תקסז סע' ג) "מי שדרכו לרחוץ פיו בשחרית, בתענית ציבור לא כשר למעבד הכי. אבל בתענית יחיד שרי, כיון שפולט, ואפילו יש במים שרוחץ יותר מרביעית". והרמ"א הוסיף: "ומותר ללעוס עצי קנמון ושאר בשמים ועץ מתוק, ללחלח גרונו ולפלוט, מלבד ביום הכיפורים דאסור". וכתב המשנה ברורה (שם ס"ק יא) "**ובמקום צער, יש להתיר רחיצת פה במים בכל תענית ציבור**, רק שיזהר ביותר לכפוף ראשו ופיו למטה שלא יבא לגרונו. ואפילו **בתשעה באב** יש להתיר כשהוא לו **צער גדול**, וביום הכיפורים יש להחמיר גם בזה". בשו"ת מנחת יצחק (ח"ד סי' קט) הוסיף: "אין לנקות השיניים בתשעה באב, בין במים ובין בחומץ, רק אם יש לו צער גדול. אבל נראה להקל, למי שיש לו ריח הפה, לנקות השיניים במברשת עם אבק שיניים, בלא מים. ובפרט בשביל להתפלל בנקיות, דבזה אפשר לצרף גם דברי הרמ"א והלבוש, דודאי אבק הנ"ל, לא גרע מקינמון, מכל טעמי הנ"ל".

בהקשר לחובה לנקיון הפה מידי בוקר, כתב האדמו"ר מליובאוויטש (אגרות קודש, ח"ד אגרת תתקכא) "ההשגחה על הנקיות היא מעלה גדולה. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק נבג"מ זי"ע אמר לאחד, אשר **קודם רחיצת הפה שחרית אין לברך** ברכות השחר, מלבד בימי התעניות. והאריך לייסר את מי שהיה לו ריח הפה, ואמר לו, אשר **המלאכים היוצאים מדיבורי תפילתך ותורתך המה מסריחים**, והוא היפך גמור מענין **הקרבנות** שצריכים להיות **ריח ניחוח**".

ועוד כתב שם: "רשומה אצלי פקודה אחת של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק נבג"ם זי"ע להנהלת תומכי תמימים בחדש אייר שנת תרס"ט, על אודות אחד התלמידים שהיה ריח פיו נודף, ואחד המשגיחים ציוה אותו לאמר שילך אל רופא שיניים לנקותם ולא רצה. וכאשר הודיעוני מזה, קראתיו והוכחתיו. וגם אותי, בתור מנהל פועל, לא שמע. כעבור איזה זמן קראתיו שנית והוכחתיו, ועוד הפעם לא שמע. ולפי חוקי תומכי תמימים, הנה בהרצאה החדשית שהרצאתי לכ"ק אאמו"ר נשיא תומכי תמימים, הוכרחתי להודיע

ריח הפה בהלכה[28]

גם מזה. על כל פרטי ההרצאות היה הוד כ"ק אאמו"ר רושם התשובה, לפעמים בכתב יד קדשו, ולפעמים היה אומר לי בעל פה, ואני כותב. וכשהגיע לענין הזה, הואיל כ"ק אאמו"ר לרשום בכתב יד קודשו לאמר: "**ריח הפה הוא מהמומין שכופין להוציא**, ומי שעושה כן במזיד **אין להתחשב עם זה שהוא מהתלמידים החשובים**, ולהתרות בו אשר אם לא יתקן הדבר, **ירחיקוהו מהישיבה**. קראתי את התלמיד עוד הפעם והראיתי לו הפקודה, ובו ביום הלך אל הרופא והיה ככל האדם הבריאים".

• **תפילה בסמוך לאדם שנודף מפיו ריח רע -** בשו"ת שבט הקהתי (ח"ד סימן לז) כתב: "מצאתי בתשובת באר מים חיים, מהגאון הקדוש רבי שמואל ויטאל (סימ פג), שהביא תשובה מאביו הגאון הקדוש המקובל האלוקי מהרח"ו [רבי חיים ויטאל]. באדם שריחו רע וריח רע נודף מפיו, דהשיב מהרח"ו, דאין להתרחק אלא מצואה ממש, אבל משאר מיני ריח רע אינו צריך להתרחק מדינא, אלא ממידת חסידות. ועיין שם בתשובה מבנו רבי שמואל ויטאל, שהאריך לקיים פסקו של אביו וסיים, כבר אמרו הקדמונים. כל הלכה שהוא רופפת בעיניך זיל חזי מאי עמא דבר, ומעולם לא שמענו ולא ראינו איש שנתעכב להתפלל מפני ריח פיו או נחיריו. אע"פ שנמצאים בזמנינו כמה בני אדם ריח פיהם נודף יותר מבית הכסא, לא נמנעו מלהתפלל בתוך ד' אמות שלהם. וגם הם לא נמנעו מלהתפלל, וזה פשוט ואינו צריך לפנים. ואע"ג דדברי מורי אבי הרב אינם צריכים חיזוק כלל, ומכל שכן ממני הפעוט, עם כל זאת גליתי דעתי כאן".

• **ש"ץ שנודף ריח רע מפיו -** רבי אברהם פלאג'י כתב בשו"ת ויען אברהם (אבן העזר סימן כב) "למחות בגזבר הק"ק [הקהילה הקדושה] דהיה **רוצה להוציא הש"ץ** משום **שיש לו ריח הפה**, וכשעולה לספר תורה ריחו נודף ולא יוכל לסבול, לאו כל כמיניה להוציאו בעבור זה. דכל מה שקפדו רבנן במומים, הוא **באיש ואשה דאגידה ביה תדיר ולא פסיק.** אך **בארעי**, דזה נכנס לעלות לספר תורה, וזה יוצא ויורד מהתיבה, ובשעה קצרה ומגיע כל אחד לעלות ג' פעמים או ד' בשנה, **לא מן השם להוציאו בעבור זה ולקפח פרנסתו**".

והוסיף: "ואפילו אם תמצי לומר דריח הפה חשיב מום, ובעלי מומים נפסלו לחזנות משום "הקריבהו נא לפחתך". היינו דוקא במום הגלוי לכל, אבל **במום שאינו גלוי**, ורק כשמתקרבים אליו אז מורגש המום, זה אינו חשיב מום לפוסלו".

• • •

ונראה לדון בדרכים השונות למניעת ריח הפה, אשר חלקם מועילות להסיר את הריח באופן זמני, וחלקם נועד לרפא את התופעה כליל - והנפקא מינה לדינא בזה.

האם הסרת ריח הפה על ידי אכילת פלפל או לעיסת מצטיכי [גומי לעיסה] נאסרו משום רפואה בשבת

ו. במשנה במסכת שבת (פ"ו מ"ה) מבואר ההיתר שיש לאשה להוציא בשבת "**בפלפל** ובגלגל מלח וכל דבר שניתן לתוך פיה. ובלבד **שלא תתן לכתחילה בשבת**". ופירש רש"י (שבת סד, ב שם ד"ה פלפל) "פלפל ארוך נותנת האשה **בפיה שריחה רע**". התוספות (שם ד"ה ובלבד) ביארו בשם הר"ר פורת את טעם האיסור לתת את הפלפל בפה **לכתחילה** בשבת: "גזירה משום שחיקת סממנים, **כיון דלרפואה הוא**". חז"ל גזרו (שבת נג, ב) על מי שסובל ממיחוש או מקצת חולי בשבת, שלא יעסוק כלל ברפואות. דהיינו שלא יאכל או ישתה תרופות בשבת, לא יסוך את גופו בתרופות, ולא יעשה פעולות שנועדו לרפואה, מחשש שמא תוך כדי הכנת התרופה יבוא לשחוק סממנים [לטחון צמחים לאבקה], ויעבור על

ריח הפה בהלכה[28]

איסור תורה של מלאכת טוחן. לפי הר"ר פורת, גם נתינת פלפל שנועדה להסרת ריח הפה, אסורה לכתחילה בשבת, משום שהיא רפואה שנאסרה בשבת מחמת גזירת שחיקת סממנים.

תוספות עצמם פירשו את טעם האיסור לתת את הפלפל בפה **לכתחילה** בשבת: "מפני שנראה **כמערמת** להוציאה". כלומר, הכנסת הפלפל לפה על מנת להוציאו מרשות לרשות נראית כ"הערמה" - מעשה שכביכול "עוקף" את האיסור להוציא מרשות לרשות, ולכן נאסרה לכתחילה.

בשלחן ערוך (או"ח סי' שג סע' טו) נפסק: "יוצאת בפלפל ובגרגיר מלח ובכל בושם שתתן לתוך פיה, ובלבד שלא תתנם לכתחילה בשבת". המג"א (שם ס"ק יא) כתב כי הטעם השני [שהאיסור משום הערמה] "עיקר", מכיון שרש"י ותוספות והרא"ש נחלקו על הר"ר פורת. אולם בביאור הגר"א (שם) כתב שהעיקר כפירוש הר"ר פורת [שהאיסור משום רפואה].

המשנה ברורה (ס"ק מט) הביא להלכה את שני הטעמים לאסור לכתחילה את נתינת הפלפל בשבת: "**דבכל רפואה גזרו** משום שחיקת סממנים. אי נמי, משום **דמחזי כאלו מערמת** להוציא".

והנה בשו"ע (או"ח סי' שכח סע' לו) נפסקו להלכה דברי התוספתא (שבת פי"ג ה"ז) "אין לועסין **מצטיכי** [מין שרף היוצא מן האילן שיש בו ריח טוב - הדומה ל"גומי לעיסה"], ולא שפין בו השינים לרפואה. **ואם משום ריח הפה, מותר**". וביאר המשנה ברורה (שם ס"ק קטז) "**דמפני ריח לא מקרי רפואה**".

מדברי התוספתא שהתירה לעיסת מצטיכי בשבת, כי הסרת ריח הפה לא נאסרה משום רפואה בשבת, הקשה רבי עקיבא אייגר בגליון הש"ס במסכת שבת (שם) על פירושו של ה"ר פורת, מדוע אכילת פלפל אסורה בשבת "כיון **דלרפואה הוא**", ונשאר ב"צריך עיון".

התהלה לדוד (סי' שג ס"ק ג) תירץ את קושיית רעק"א על הר"ר פורת, על פי דברי הסמ"ג והסמ"ק (הובאו בטור סי' שג סע' טו) שהסתפקו "אי האי דקתני [במשנה בשבת] "ובלבד שלא תתן לכתחילה", קאי נמי אפלפל. או דילמא **לא קאי אלא אגרגיר מלח** וכל דבר שתתן אבל לא אפלפל". יתכן כי דברי המשנה "ובלבד שלא יתן לכתחילה", נאמרו רק על גרגיר מלח [שנועדה לחולי השיניים] ולא על פלפל [שמעביר את ריח הפה]. ולפי זה הר"ר פורת אסר רק נתינת גרגיר מלח משום רפואה, אולם נתינת פלפל מותרת לכתחילה כי בהעברת **ריח הפה** באמת אין איסור רפואה.

על פי דברי המשנה ברורה שהכריע כי "מפני ריח [הפה] לא מקרי רפואה", כתב בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק יד סע' מא) "מותר לשטוף את הפה במי פה". ובהערה (שם) כתב על פי דברי התהלה לדוד "וצריך לומר, הא דסי' ש"ג סע' ט"ו ובמשנה ברורה ס"ק מ"ט לגבי פלפל, שהטעם השני [משום **דמחזי כאלו מערמת** להוציא] הוא העיקר", ולא הטעם הראשון המובא במשנה ברורה שם ["דבכל **רפואה גזרו**, משום שחיקת סממנים"]. ולכן להלכה נפסק שהעברת ריח הפה לא נקראת רפואה, ומותר לעשות פעולות שנועדו להעברת ריח רע בשבת.

וכן פסק בשו"ת אבני ישפה (ח"ב סימן ע ענף ב) במענה לשאלה, האם מותר לבלוע בשבת תרופה "הנותנת ריח טוב בפה דרך הבטן" למניעת ריח הפה: "למעשה מותר לשים כל דבר בפה משום ריח רע, וכן לבלוע כדור שנותן ריח טוב בפה, **כיון שהעברת ריח אינו רפואה כלל**, וכמו שכתב המשנה ברורה בסי' שכ"ח ס"ק קט"ז".

ריח הפה - רפואה לפי שעה ורפואת החולי

ז. באגלי טל (מלאכת טוחן ס"ק מו) כתב לתרץ את קושיית רבי עקיבא אייגר: "והיה נראה לי, דהא דאין בריח הפה משום רפואה, היינו בשהוא **להעביר הריח לפי שעה**, בעוד שהוא לועס את המצטיכי, אבל **גוף המיחוש אינו מתרפא**. והר"י פורת, מיירי כשמנחת הפלפל **לרפואת המיחוש**, כמו שאמרו כיון **דלרפואה הוא**". לעיסת המצטיכי היא **העברה זמנית** של הריח הרע הנודף מהפה, ולכן אינה נחשבת

ריח הפה בהלכה[28]

רפואה שנאסרה בשבת משום "גזירת שחיקת סממנים". לעומת זאת, אכילת פלפל היא ריפוי **מחלת** ריח הפה, ולכן נאסרה בשבת.

אולם בהמשך דבריו דחה האגלי טל את ההסבר הנ"ל: "אך נראה דרעק"א שפיר מקשה, שהרי סגולת הפלפל היא להעביר את ריח הפה **לפי שעה**, כהא דכתובות [לעיל **אות א**], דריח פה דהוי מום בנשים ולא בכהנים, משום דאפשר **דנקיט** [הכהן] **פלפלא בפומיה** ועביד עבודה, פירוש עד שיעבוד עבודתו. אבל אשה שמדבר עמה כל שעה, לא אפשר. הנה **דסגולת הפלפל לפי שעה**". כלומר, מדברי הגמרא בכתובות מוכח כי גם אכילת פלפל היא **לא רפואה** לחולי הפה, אלא רק **העברה זמנית** של הריח הרע. ואם כן חזרה למקומה קושיית רעק"א על פירוש הר"ר פורת, מדוע אסר אכילת פלפל בשבת, מכיון שאין זו אלא העברה זמנית של הריח **ולא רפואה**, אין לאסור זאת בשבת, וכפי שמפורש בדברי התוספתא בטעם ההיתר ללעוס מצטיכי בשבת, וצ"ע.

בשו"ת חשב האפוד (ח"ב סימן נט) תירץ את קושיית רעק"א בדרך דומה לאגלי טל: "**רפואה** פירושה פעולה שהפה לא יוציא עוד ריח רע, וזה אסור בשבת. משא"כ אם אינו אלא לוקח לתוך פיו דבר שיש לו ריח טוב, והריח הטוב **דוחה** את הריח הרע שלא ירגישו בו, **זה אינו רפואה**, ומותר בשבת. כי הפה מוציא ריח רע כבתחלה, אלא שבני אדם אין מרגישים בו, לפי שהריח הטוב שיש לו בפיו דוחה את הריח הרע מלהרגיש בו. ומעתה מיושב היטב, כי יש לומר שמצטיכי **אינו מרפא** ריח הפה, אלא שריחו **דוחה** הריח הרע. ועל כן מותר ללעוס מצטיכי בשבת, אם אין כוונתו אלא לריח הפה. אבל פלפל וגרגיר מלח ובושם המוזכרים בסי' ש"ג יש בהם סגולה **שמרפאים** ריח הפה מחמת חריפותם", ועל כן נאסרה אכילתם בשבת משום **רפואה** [לדעת הר"ר פורת].

בהמשך דבריו כתב בחשב האפוד: "שוב הרציתי הדברים לפני הגאון שר התורה מטשעבין, ואמר לי שדברי נפרכים מהגמרא בכתובות [לעיל **אות א**] לענין כהן שיש לו ריח הפה אפשר דנקיט פלפלא בפומיה ועביד עבודה, הרי שפלפל אינו אלא **דוחה** הריח לשעה ואינו **מרפא**". טענת הרב מטשעבין היא למעשה דחיית האגלי טל לתירוץ על קושיית רעק"א.

ועל כך השיב בחשב האפוד: "ודנתי לפניו שדברי לא נפרכו בזה, כי לא מסתבר שיועיל לכהן בשעת עבודה מה שריח הפה שלו **נדחה** ע"י ריח טוב שהוא יותר חזק. ומסתבר שפעולת **הפלפל** הוא **להכרית** הריח הרע. ואע"פ שאינו אלא **לשעה**, מועיל לכהונה, וכגון זה אסור בשבת לדעת הר"ר פורת [כי זאת פעולת **רפואה** להכרית הריח הרע]. אבל פעולת **המצטיכי** היא שריחו הטוב **דוחה** הריח הרע, וזה מותר בשבת לכולי עלמא. ולכן גם לא הוזכר שהכהן ילעוס מצטיכי ויעבוד עבודה, כי אין זה מועיל לכהן, הואיל ואין ריח הרע **נכרת** אלא רק **נדחה**".

על פי חילוק זה בין **רפואת המחלה** ובין **דחיית הריח הרע**, דן בשו"ת חשב האפוד (ח"ס סימן נט) "האם מותר לשים בשבת איזה אבקה לתוך הפוזמקאות [גרביים] כדי להעביר הריח הרע מן רגליים המזיעות. והביע הרב הנזכר דעתו, כי לפי מה שפסק בשו"ע (או"ח סי' שכח סעי' לו) בשם התוספתא, דאסור ללעוס מצטיכי לרפואה, ואם משום ריח הפה מותר. הוא הדין דמותר להשים אבקה משום ריח הרגלים" ופסק בחשב האפוד: "צריך לברר, האם אבקה זו **מרפאה** ריח הרגלים, או אינה אלא **דוחה** הריח, או שמא אינה אלא **מנקה** את הרגלים מן הזיעה. וכמדומה לי האבקה **מרפאה** את הרגלים, מהריח הרע, כי המשתמש זמן מה באבקה, חדלות הרגלים מלהזיע, ואפילו אם מפסיק בשימוש האבקה. ואם כן לדעת הר"ר פורת יש לאסור. אמנם הואיל ואין זה אלא לדעת הר"ר פורת, ופליגי התוספות עליו [לעיל **אות ה**] וגם המג"א (סי שג ס"ק יא) נוטה לדברי התוספות, מי שרוצה להקל אין מזניחין אותו. אבל הסברא הפשוטה לחוש לדעת הר"ר פורת, ולהחמיר במקום שאפשר".

בספר חשוקי חמד (שבת סד, ב) הביא את חילוקו של האגלי טל בין לעיסת המצטיכי, המותרת, כי זו **העברה זמנית** של ריח הפה, ובין אכילת פלפל, האסורה, בגלל שכך **מרפאים את מחלת** ריח הפה. ועל

ריח הפה בהלכה[28]

פי דבריו התיר להתיז ספריי לפה בשבת, כדי להעביר מן הפה את הריח רע, כי ה"ספריי מעביר ריח **לפי שעה בלבד**, ואינו **מרפא** את הפה".

ריח פה שניתן לטיפול ללא מרשם רופא - אינו מום המהווה עילה לגירושין

ח. ממוצא דברי האגלי טל וחשב האפוד, נראה כי בתופעת ריח הפה, יש להבחין בין **מחלה** שיש לטפל בה באמצעים **רפואיים**, הממגרים בסופו של דבר את **המחלה כליל.** ובין תופעה המטופלת באמצעים שונים המנטרלים את ריח הפה **לפי שעה.** אמצעים הניתנים לרכישה בדרך כלל גם **ללא מרשם של רופא**, כדוגמת מי פה, טבליות למציצה, מסטיקים בטעם מנטה, תרסיסים להתזה ועוד.

לאור זאת נראה לענ"ד לומר, כי דברי הגמרא בכתובות ופסק השלחן ערוך [לעיל **אות א**] שריח הפה של האשה או של הבעל, מהווים עילה לכפיה לגירושין - נאמרו רק על ריח הפה שהוא **מחלה כרונית**, המטופלת **בתרופות ובתהליך רפואי.** אבל כשמדובר על ריח הפה המטופל באמצעות חומרים פשוטים הניתנים לרכישה **ללא מרשם של רופא** ומיועדים להעברה **זמנית** של הריח הלא נעים - אין זה **"מום"**, וכפי שנפסק בהלכות שבת שמותר להשתמש במצטיכי בשבת "דמפני ריח **לא מקרי רפואה**". ולכן גם אין זו סיבה לכפות גט על בני זוג שאחד מהם סובל מריח הפה מסוג זה, וכמו כן למנוע מכהנים לעלות לדוכן.

*כאשר מסרתי את השיעור בביתי, הרופאים שבין בני החבורה הי"ו, לא הסכימו עמי. טענתם העיקרית היתה, שרוב האמצעים הרפואיים הניתנים בימינו הם רק **לצורך שעה.** כדוגמת כדורים למניעת כאבי ראש, לחץ דם, וכיוצא בזה - המועילים לזמן קצוב.*

השבתי להם, כי החידוש בדברי האגלי טל הוא, שהמושג "רפואה" הוא אמצעים המרפאים את המחלה בצורה קבועה ותמידית ולא רק ארעית וזמנית. רפואה היא לא דבר "**מונע**", אלא טיפול יסודי בשורש המיחושים המביא **לפתרון קבוע** של הבעיות. ועל פי הגדרה זו, קבע האגלי טל, שרפואה **לזמן** - לעיסת מצטיכי המעביר את ריח הפה לפי שעה - אינה "**רפואה**" שנאסרה בשבת.

ראיה לדברי, שרפואה "**לזמן**" לא נכללת ברפואה האסורה בשבת, מצאתי בספר שערים מצויינים בהלכה על קצור שלחן ערוך (סי' צא ס"ק ג) שכתב "שמעתי ממגידי אמת ותלמידי חכמים, שהגאון הקדוש [ממונקאטש] המנחת אלעזר, הקיל לבלוע אספירין בשבת למי שחש לו בראשו ביותר". וכפי שהובא בקובץ הדרום "יש מעשה רב מבית כ"ק האדמו"ר הריי"צ מליובאוויטש (על פי שמועה מפורסמת) וכן המנחת אלעזר (הובא בשערים המצויינים בהלכה) שהתירו לבלוע תרופות לכאב ראש בשבת. ואולי סברת ההיתר על פי מה שפסק בציץ אליעזר (ח"ח סימן טו, קונטרס משיבת נפש, פרק טו סע' כג) דכשאינה **מרפאת** אלא **מפסקת כאבים לפי שעה**, יש צד היתר, **דאינה רפואה ממש**". וכוונתו למה שכתב הציץ אליעזר: "יש להתיר להריח אל הנחיריים משחה וכדומה עבור השקטת נזלת. כמו כן ישנם **המתירים כל דבר שבא רק להשקיט הכאב ואינו מעלה ארוכה כלל למחלתו.** ויעוין מה שכתב בזה גם בשו"ת מהר"ם בריסק (ח"ג סי' כד). וכמו כן נשאל שם האם מותר לאשה להניח בליל עונת שבת קודש, כדור שהותר לה להשתמש במוך באותו מקום קודם תשמיש, וצידד להתיר בזה בהיות שהטבלאות **אינם מרפאים שום מחלה**, וגם אינם מחזקים המזג, רק שאינם מניחים הזרע לקלוט".

משתתף נוסף בשיעור, רבי מיכאל בלאייר, ראש כולל זכרון יהונתן במונסי, לא הסכים עמי, ואמר כי דברי האגלי טל שלעיסת מצטיכי לא נחשבת רפואה בגלל שנועדה להעביר את ריח הפה לפי שעה, נאמרו רק **בעודו לועס** את המצטיכי. אבל אם לא היה לועס, וריח הפה היה נעלם, זו רפואה האסורה בשבת. ולכן נטילת כדורים להשקטת כאבים "לפי שעה" אסורה בשבת, ומה שלא נחשב כרפואה הוא רק בגלל שאוכל ולועס את המצטיכי באותות זמן.

ריח הפה בהלכה[28]

השבתי לו: ראשית, כי בשו"ת אבני ישפה [**אות ו**] התיר נטילת כדורים למניעת ריח הפה, על פי דברי המשנה ברורה שבהעברת **ריח הפה** באמת אין איסור רפואה. שנית, גם כדורים שנבלעים נחשבים כמעשה "לעיסה", שהרי הם מתפרקים בגוף ופועלים את פעולתם להשקטת המיחושים.

סוף דבר

עיקר ההיתר בדברי האגלי טל הוא, שרפואה "**לזמן**" לא נאסרה בשבת. ולפי זה, ריח הפה המטופל באמצעים המיועדים להעברה **זמנית** של הריח הלא נעים - אין זה "**מום**" הנצרך **לרפואה**, ואין בו עילה לגירושין, ולמנוע מכהן לעלות לדוכן.